

begrepp och det sätt som livsvärld används i moderniseringssteori, nämligen som en traditionell, tidsbunden gemenskap som moderniseringen löser upp. Livsvärlden förstådd på det viset skulle i avhandlingen betyda en slags agrar livsform med ömsesidigt beroende och kommunikation mellan människa och boskap som moderniseringen ännu inte bäddat ur. Moderniseringen skulle i förlängningen leda till förlorad gemenskap, brist på mening, distansering, abstraktion. Men då, menar jag, vill man visa på ett historiskt förändringsförlopp, inte på språket och den levda verkligheten som två motsatta kunskapsformer. Frågan är därför om inte avhandlingen rör sig med olika betydelser av livsvärld och egentligen vill åskådliggöra två saker:

1. Att peka på historiska, samhälleliga tillstånd, kontexter där människor och boskap har ömsesidig gemenskap. Där boskapen är en sociozoologisk kategori. Livsvärld som traditionell (men hotad) gemenskap.
2. Visa att djurhållning är förbunden med materiellt medvetande. Att människor gör erfarenheter i det tröga handlingsfältet. Livsvärld som kunskapsteoretiskt begrepp.

Att studera hur livsvärlden förändras över tid hade dock krävt en annan undersökning med ett större tidsdjup.

Falkengren säger sig vara beredd på kritik för att hon textvägen försökt teckna livsvärlden för andra individer. Här har jag en invändning beträffande intervjuer som huvudsaklig metod. En utgångspunkt i livsvärlden, föreställer jag mig, tjänar på att forskaren deltar i det vardagliga, deltar i det språkligt tysta, på det sätt som många antropologer arbetar. I detta fall i just det konkreta handhavandet av djur, för att i någon mån förstå den oförmedlade meningen. Intervjuerna kunde då ha bildat en kompletterande länk mellan livsvärld och diskurs.

Valet av metod inverkar ju som bekant på resultat och tolkning. Jag instämmer i en hel del av det som Falkengren menar är uttryck för informanternas livsvärld, men vissa utsagor koncentreras kring begrepp som intressen, livsform, miljö, natur. Begrepp som gärna återkommer i intervjuer med bönder. De bildar, menar jag, snarast representationer av lantbrukare. Visserligen säger Falkengren att intervjuerna ibland ger uttryck för att det diskursiva breder ut sig, men frågan är om inte själva intervjuandet gör att livsvärlden glider undan till förmån för diskursen.

Ändå lyckas denna del av avhandlingen på ett övertygande sätt dels skildra bondens dilemma inför sin djurhållning, dels på ett övergripande teoretiskt plan

diskutera den mänskliga klivenheten inför skapelsen djur; oavsett om man vill tolka detta som utsagor uppkomna i diskursen eller som fenomen i livsvärlden. Jag tycker Falkengren mycket tålmodigt visar på vår dubbla utsatthet, hur vi (bönder och alla andra) med ord och begrepp försöker distansera oss, men hur vi med vår sinneserfarenhet hela tiden hamnar i djurens närhet.

Falkengrens övergripande syfte är att belysa förhållandet mellan människa och djur. Hon har tvingats närma sig detta syfte utifrån två teoretiska utgångspunkter. Med sitt ambitiösa upplägg har hon egentligen presterat två undersökningar, vilket på sitt sätt markerar hur djupt dualistiskt människors och djurs relation måste förstås. Redan inledningsvis önskade hon se sina två perspektiv som två dimensioner av verkligheten. Det tycker jag hon utmärkt väl har lyckats förmedla. Inte minst genom att hennes avhandling innehåller två tempon, ett intellektuellt distanserat om diskurs, ett närmare och mer sökande om livsvärld. Falkengren har med stor empiri, ett engagerat analytiskt förhållningssätt till svåra filosofiska frågor lyckats prestera en intressant och tankeväckande avhandling.

Irène A. Flygare, Uppsala

Anna Prestjans: *Att bota en drinkare. Idéer och praktik i svensk alkoholistvård 1885–1916*. Örebro Studies in History, Örebro universitet 2004. 303 s. English summary. ISBN 91-7668-418-0.

Hur ska suputen förmås att låta flaskan stå, slå in på strävsamhetens smala stig och bli en nykter och skötsam medborgare? Hur ska den människa styras och hanteras som inte bara anses begå felaktiga handlingar utan också anses ha en felaktig, svag och rent av defekt karaktär? Under andra halvan av 1800-talet kom fylleriet att definieras på ett annat sätt än tidigare. När läkaren riktade sin blick mot drinkaren såg han en alkoholist – en sjuk människa som skulle behandlas och botas.

Historikern Anna Prestjans avhandling *Att bota en drinkare* är en undersökning av alkoholistvårdens ideologi och behandlingspraktik decennierna kring sekelskiftet 1900, dvs. under den period då dryckenskapen i allt högre grad kom att fogas in under medicinens och läkarvetenskapens domäner. Den processen var, som Prestjan understryker, vare sig rätlinjig eller komplikationsfri trots att läkarnas allomfattande roll som experter på såväl medicinska som sociala problem sällan sattes

ifråga under det tidiga 1900-talet.

Till vilken problemkategori hörde egentligen supandet? Att det skapade sociala problem kunde de flesta skriva under på. Men var själva drickandet i sig uttryck för bristande vilja och självkontroll och därmed i grunden en moralisk fråga eller handlade det om en fysiologisk anomali, en sjukdom, vars uttryck och konsekvenser låg bortom den drabbades egen kontroll? Hur gick det egentligen till när "fyllbulten" förvandlades till en patient med diagnosen alkoholist, och vilka blev följderna?

Avhandlingens empiriska kärna utgörs av fyra delstudier av de första svenska alkoholistanstalterna och verksamheten vid dessa mellan åren 1885 och 1916. Den förra avgränsningen motiveras av att då togs landets första alkoholistanstalt i bruk och den senare av en ny tvångslagstiftning som innebar förskjutningar av såväl vårdideologi som praktik. Som ytterligare motiv för tidsavgränsningen anges att just denna period av svensk alkoholistvård inte tidigare varit föremål för historiska undersökningar.

Avhandlingen är disponerad i två huvuddelar där den första fungerar som en bakgrund till själva undersökningen. Här diskuterar Prestjan översiktligt nykterhetsideologins framväxt och hur dryckenskapen etablerades som en av de viktigaste sociala frågorna under 1800-talet och hur detta problem i allt högre utsträckning kom att formuleras i termer av ett sjukdomskoncept och därmed bli en angelägenhet för läkare och medicinsk expertis. Medikaliseringen av dryckenskapen följde dock inte någon spikrak väg. Om fylleriet var att betrakta som en närmast somatisk åkomma – vilken roll hade då den enskilda individens vilja? Prestjan pekar här på en slags kompromisslösning som också återfinns inom andra avvikelseområden. Genom att betrakta alkoholism som en sjukdom, men en sjukdom som orsakades av en last – en viljans sjukdom – kunde det medicinska perspektivet accepteras utan att man för den skull försvagade det moraliska fundamentet.

Decennierna kring sekelskiftet 1900 innebar således att nya perspektiv och metoder att förhålla sig till och hantera fylleriet etablerades. En del av det nya var att inrätta särskilda vårdmiljöer – anstalter – för omhändertagande och vård av drinkare. De övergripande frågeställningar Prestjan har med sig när hon ger sig i kast med dessa anstalter är dels att kunna säga något om hur vård och behandling var utformad såväl utifrån ett idé- som ett praktikperspektiv, dels undersöka i vilken grad föreställningar om vilja och moral satte spår

i vårdideologi och praktisk verksamhet.

De fyra anstaltsstudierna behandlar i tur och ordning Augustenbad (1885), Sans Souci (1891), Eolshäll (1897) och slutligen Flodakolonin (1913). De grundades alla på privata initiativ av socialt engagerade personer. De tre första stod under direkt läkarledning, medan Flodakolonin grundades av en präst som kritiserade de medicinska alkoholistkurerna för att vara verkningslösa. Vid Flodakolonin, som låg i Härjedalens myr- och skogsmarker, skulle alkoholisten återbördas till ett båda nyktert och nyttigt liv genom att omvändas till småbrukare.

Undersökningarna är upplagda enligt samma mall. Först beskrivs initiativen bakom respektive anstalts tillkomst, vilka idéer som låg till grund för behandlingen, hur man såg på sitt behandlingsobjekt, på själva dryckenskapen och med vilka metoder man tänkte sig att nykterhet och ordning skulle återvinnas och upprätthållas. Därefter skildras den praktiska verksamheten, vilket innebär redogörelser för organisation, verksamhetens omfattning, vårdtider och hur själva behandlingen av de intagna gick till. Avslutningsvis relateras idéer och praktik till varandra i syfte att undersöka i vilka avseenden de skiljer sig åt och hur dessa nivåer påverkar varandra.

En av Prestjans slutsatser är att man på de tidiga alkoholistanstalterna inte bara utgick från moralens betydelse vid förvärvandet av alkoholism utan också att individens moral uppfattades vara helt avgörande för huruvida en förbättring skulle vara möjlig. Samtidigt med detta moraliserande perspektiv betonades den medicinska aspekten och för läkaren framstod anstalten i sig som ett instrument för medicinvetenskaplig praktik där själva "botandet" hade en väsentlig plats. Om tidigare insatser mot fylleristen i första hand strävat efter att komma till rätta med själva berusningens och fyllans effekter var ambitionen nu att också komma tillrätta med själva alkoholberoendet. Men i denna boteprocess var det just anstaltens moraliska påverkan och inte traditionella medicinvetenskapliga behandlingar som skulle leda till resultat. Universalbehandlingen stavades arbete. Det ständigt närvarande och regelbundna arbetet skulle stärka kroppen och framförallt dana karaktär och vilja i rätt riktning.

Prestjan tycker sig kunna fastslå att diskrepansen mellan anstaltens idé och dess praktik inte var särskilt stor. I allt väsentligt fungerade de som man hade tänkt sig (s. 265). En sådan slutsats är, som jag ser det, knappast invändningsfri. Är det verkligen så enkelt, att den praktiska anstaltsvården kan ses som blott en tillämpning av

en uppsättning idéer? I detta ligger också ett källkritiskt problem där jag gärna hade sett en mer ingående diskussion kring hur Prestjan ser på och värderar sina källor och vilken slags kunskap hon söker utvinna ur dem. Vilka källor uttalar sig t.ex. om praktiken på anstalterna? Hur förhåller sig dessa till de källor som säger något om idéer och program? Ur vilka perspektiv och i vilka syften har källmaterialet kommit till?

Förutom ett mer källkritiskt och analyserande förhållningssätt hade jag gärna sett att Prestjan bråkat och vågat lite mer med sitt material, vänt och vridit på det och mer uttalat konfronterat det med teoretiska perspektiv och vinklingar. Det finns också en tämligen omfattande såväl inhemsk som internationell forskning kring det moderna anstaltsväsendet, men som Prestjan i stort sett inte alls relaterar till. Sammantaget leder detta till att det blir lite för mycket redovisande av material på bekostnad av analys och problematisering. Dessa invändningar till trots är det en på många sätt läsvärd avhandling som Anna Prestjan har skrivit om den process när dryckenskapen etablerades, inte bara som ett samhällsproblem utan också som ett fält för vård, bot och behandling.

Mikael Eivergård, Östersund

Stina Backman: *Den sjuke mannen. Populärkulturella gestaltningar av manlig ohälsa*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2005. 179 s., ill. English summary. ISBN 91-7203-723-7.

Mannen har många gånger varit utgångspunkt för biomedicinens klassifikationer av sjukdomar eftersom mannen har likställts med *Människa*. Utifrån ett genusperspektiv har detta kritiserats. Så har kritiken poängterat att kvinnan kommit att drabbas när hon blivit diagnostiserad och behandlad utifrån denna typ av klassifikationer. Men även enskilda män har farit illa av detta sätt att betrakta sjukdom, då klassifikationerna inte tagit hänsyn till att kulturella och sociala faktorer skapar variationer hos människor. Av denna anledning är genusforskning kring mannen och dennes sjukdomar centrala. Ett sådant grepp kan Stina Backman sägas ta i sin avhandling *Den sjuke mannen*.

Backman lyfter fram mannens förhållande till sjukdom så som den berättas i olika former av populärkulturella gestaltningar. Det material hon utgår från är veckotidningar, reklam, sjukdomsbiografier och kriminalromaner.

Här studerar hon hur främst journalister skriver om den sjuke mannen och hur män skriver om sig själva som sjuka. Syftet är ”att analysera populärkulturella föreställningar om manlig sjukdom och maskulinitet, det vill säga att fånga relationen mellan manlighet och sjukdom på en medierad arena för att se vilken betydelse ohälsa tillskrivs och vilken funktion den fyller i gestaltningen av maskulinitet” (s. 12 f). Huvudbegreppen för avhandlingen är maskulinitet, sjukdom samt ohälsa och hur dessa relaterar till varandra. Jag skall här göra en kort sammanfattning av avhandlingens sju kapitel.

En stor del av inledningen fokuserar på den forskning som gjorts kring mäns hälsa och sjukdom samt en teoretisk diskussion om relationen mellan maskulinitet och populärkultur. Läsningen ger oss en god inblick i dessa olika forskningsfält. Här behandlas en central frågeställning för forskning kring maskulinitet och ohälsa: varför är mäns medellivslängd kortare än kvinnors? Mycket forskning har gjorts som pekar på att män söker läkarvård senare än kvinnor och när de väl kommer till sjukvården är de sjukare. Men det är fortfarande oklart vilka orsaker som ligger bakom detta.

I kapitel 2 presenteras den första empiriska analysen. Här får läsaren möta ett material hämtat från 1990-talets populärpress. En textorienterad metod används för att fokusera på de symboler, schabloner och metaforer som producerar föreställningar om manlig ohälsa och sjukdom. Detta och de andra kapitlens upplägg utgår från att materialet skapar tematiseringar som blir den röda tråden i varje enskilt kapitel. Backman pekar på temana infantilisering, estetisering och objektifiering. Infantilisering sker genom att mannen ifrågasätts som vuxen vid sjukdom och därmed fråntas sitt ansvar. Den sjuke mannen blir det svagare könet. I kapitlet behandlas också hur den manliga hälsan kommit att bli en konsumtionsvara genom att mannens kropp både estetiserats och objektifierats. Via ett antal annonser pekar Backman på hur reklam för hälsoprodukter och livsmedel objektifierar mannen och frammanar ideal kring skönhet, energi och framgång.

I kapitel 3 förskjuts fokus till populärpressen och Backman finner fyra teman: sexualisering, intimisering, erotisering och medikalisering; de diskuteras utifrån hur typiska manssjukdomar lyfts fram i tidningar som *Slitz* och *Amelia*. Det som främst bekymrar mannen, enligt dessa tidningar, är de sjukdomar som rör könsorganet, prostatan och testiklarna – något Backman väljer att benämna ”mannens mest kritiska punkter”. Kapitlet studerar också hur populärpressen skriver om dessa